

För framtids segrar

Granskning av svensk elitidrott

Elitidrott var länge något som staten inte ville lägga sig i. Först år 2009 slog regeringen fast ett mål för elitidrottspolitikerna och genomförde en särskild satsning. Nu tvingar den internationella utvecklingen både staten och idrottsrörelsen att välja väg.

Johan R. Norberg
Docent
Utredare Centrum för
idrottsforskning

Den internationella elitidrotten har under senare decennier präglats av ökad konkurrens och intensifierade elitsatsningar. Utvecklingen har träffande beskrivits som en global elitidrottslig kapprustning, där allt fler länder satsar ständigt ökade resurser för att hålla sig framme i kampen om medaljer i internationella tävlingssammanhang.

Denna intensifierade guldjakt har inte gått Sverige obemärkt förbi. I den idrottspolitiska debatten har företrädare för svensk elitidrott efterlyst ökade resurser till talangutveckling och elitstöd med hänvisning till den hårdnande internationella konkurrensen och behovet av förbättrade villkor för våra elitaktiva. Samtidigt har staten successivt ökat sina offentliga åtaganden på elitidrottens område. Genombrottet inföll år 1998 genom ett öronmärkt statsbidrag till Sveriges olympiska kommitté (SOK) för talangutveckling. År 2009 tillkom en samlad och flerårig elitsatsning på 212 miljoner kronor samt att regeringens förordning om statsbidrag till idrottsverksamhet kompletterades med ett explicit elitidrottsmål.

För regeringen har det ökade stödet till svensk elitidrott även skapat ett behov av att följa upp politikens resultat. Mot den bakgrunden fick Centrum för idrottsforskning år 2011 i uppdrag att genomföra ”en fördjupad analys av det samlade elitstödet utformning och verkan samt övrig verksamhet som stärker idrottsutövares internationella konkurrenskraft”. I rapporten *För framtids segrar* presenteras resultaten.

Breddidrotten dominerar

Studiens första resultat handlar om att

placera svensk elitidrott i ett större samhälleligt sammanhang. Här är poängen att beskrivningar av den svenska idrottsmodellen sällan tar sin utgångspunkt i elitidrottens förutsättningar eller resultat. Tvärtom framhålls vanligtvis helt andra och mer breddrelaterade aspekter, såsom idrottsrörelsens ideella och föreningsdemokratiska uppbyggnad, den omfattande barn- och ungdomsidrotten på lokal nivå samt ett betydande offentligt idrottsstöd med folkhälsa, demokrati och ungdomsfostran som övergripande målsättningar.

I svensk idrott har följaktligen breddidrotts- och folkrörelseaspekter en dominerande ställning. Det har även satt tydliga spår i elitidrottens samhällsposition och existensvillkor. På ideologisk nivå visas detta genom att idrottsrörelsens gemensamma policy- och visionsdokument framhåller en syn på elitidrott baserad på socialt ansvarsstagande samt betydelsen av glädje, god etik och sunda vanor. Viktigt är även att jakten på segrar och prestationer inte får ske till priset av utslagning inom barn- och ungdomsidrotten eller på bekostnad av de elitaktivas övriga livssituation.

I organisatoriskt avseende återspeglas bredd- och folkrörelseidealet i en förhållandevis långt utvecklad decentralisering av elitidrotten, såtillvida att merparten av den konkreta elitidrotts- och talangutvecklingen sker på lokal föreningsnivå snarare än i nationellt sammanhållna elitidrottscentra. Denna decentraliserade modell är även centralt sanktionerad i Riksidrottsförbundets (RF) allmänna princip om att varje specialidrottsförbund är ägare av sin egen idrott – och därmed även ytterst ansvarig för den egna elitidrottsverksamheten.

Elitstödet ett trendbrott

Slutligen återspeglas även bredd- och folkrörelseidealet i det offentliga idrottsstödet. Den frivilligt organiserade idrotten integrerades tidigt i svensk välfärdspolitik. Den stora merparten av det offentliga stödet har emellertid alltid riktats till barn- och ungdomsidrott på lokal nivå, anläggningar samt organisationsstöd till idrottsrörelsens förbundsapparat. Riktade satsningar på elitidrott och talangutveckling har däremot sällan förekommit. Förklaringen ska delvis sökas i den svenska välfärdsstatens utveckling under 1900-talet att elitidrott inte uppfattades som riktigt rumsren i en socialdemokratisk folkhemsdiskurs präglad av bredd- och jämlikhetsideal snarare än elitism och rangordning. Att regeringen år 1998 lät införa ett örönmärkt statligt bidrag till elitidrottsutveckling ska ur det perspektivet betraktas som ett trendbrott.

Det är alltså rimligt att hävda att elitidrotten åtminstone inte tidigare haft en särskilt framträdande plats i den svenska idrottsmodellen. Av detta följer emellertid inte att den svenska idrottsmodellen enbart utgjort ett hinder för elitidrott och talangutveckling. För det första visar forskning ett anmärkningsvärt tydligt samband mellan goda idrottsresultat på högsta internationella nivå och länders ekonomiska välbefinnande. Överfört till svenska förhållanden blir poängen att struktu-

rella välfärdspolitiska faktorer såsom en frisk och välmående befolkning, reell förekomst av fritid för medborgarna samt ett omfattande offentligt stöd till idrott och fysisk aktivitet haft stor betydelse både för idrottsrörelsens allmänna utveckling och för elitidrottens internationella konkurrenskraft. För det andra har svenska förenings- och folkrörelsetraditioner bidragit till att skapa ett påfallande livligt, varierat och öppet idrottsutbud på lokal nivå.

Betraktat på detta sätt, framkommer att den svenska idrottsmodellens främsta styrka – ur ett elitidrottsperspektiv – alltid legat i *inledningsfasen* av en elitidrottsprocess. I Sverige har en offensiv och idrottspositiv välfärdspolitik samt grundmurade folkrörelsetraditioner skapat goda förutsättningar för unga att pröva på olika idrottsaktiviteter, upptäcka sina talanger och därefter utveckla dessa (både i föreningsform och, i många fall, även på så kallade idrottsgymnasier). Däremot har insatserna och resurserna alltid varit mer begränsade i elitidrottsprocessens *avslutningsfas* – i de elitaktivas övergång från lovande juniorer till senior världsklass. Här har i alla fall de statliga resurserna, åtminstone före 1998 års talangstöd till SOK och 2009 års samlade elitsatsning, varit begränsade. Därmed har även förbundens möjlighet att bedriva elit- och talangutveckling varierat kraftigt, beroende på omfattningen av deras stats-

Hänger Sverige med i den globala konkurrensen?

Om statens mål är att öka antalet medaljer. Innebär det även att alla guldmedaljer är lika mycket värda?

bidrag och möjligheten till andra inkomstkällor.

Elitidrott i skilda världar

Studiens andra resultat är att dagens svensk elitidrott verkar under mycket olika existensvillkor. Många av dessa skillnader sammanhänger givetvis med mer övergripande och strukturella olikheter mellan landets många idrotter och förbund – från skillnader i förenings- och medlemsbestånd till varje idrotts specifika traditioner, anläggningsbehov och popularitet i medierna. Till detta kommer förbundens i grunden skilda ekonomiska förutsättningar. Under år 2010 uppgick specialidrottsförbundens totala landslagsutgifter till drygt 370 miljoner kronor. Fem förbund stod för närmare 57 procent av kostnaderna (211 miljoner kronor), medan hela 49 förbund uppgav landslagskostnader som understeg fem miljoner kronor vardera. Det finns således goda skäl att nyansera (den mediala) bilden av svensk elitidrott som en i hög grad kommersialiserad verksamhet. Det må stämma för vissa idrotter – men långt ifrån alla.

Bilden av förbundens olika situation förstärktes av Paul Sjöbloms och Josef Fahléns fördjupade analys av elitidrottens förutsättningar inom åtta specialidrottsförbund. I intervjuer med elitaktiva, sportchefer och förbundsfolk framkom påfallande stora variationer i allt från möjligheten att identifiera och utveckla potentiella talanger till att kunna erbjuda kvalificerade tränarutbildningar, bedriva forsknings- och utvecklingsverksamhet (FoU) och administrera elitfrågor på förbunds nivå. Likaså framkom stora variationer i de elitaktivas existensvillkor. I vissa idrotter finns visserligen möjlighet till sponsorer, reklamavtal och löner. I andra idrotter måste elitsatsningar däremot finansieras genom deltidsarbeten, studier eller via ekonomiskt stöd från familj och anhöriga. För aktiva i dessa idrotter är och förblir en elitsatsning ett ideellt åtagande, oavsett nivåerna på deras prestationer.

Det ska tilläggas att förbundens skilda förutsättningar inte återspeglas i landslagstruppernas idrottsliga prestationer. Stora landslagsutgifter leder inte nödvändigtvis till många medaljer i högsta internationella konkurrens. Ett drastiskt exempel

är Svenska Biljardförbundets landslag i Carambole som år 2009 tog fler medaljer på världsmästerskapsnivå än någon annan svensk landslagstrupp: hela 11 medaljer. Samtidigt redovisade förbundet totala landslagskostnader på blygsamma 205 000 kronor. Endast två av RF:s 66 förbund med landslagsverksamhet (frisbee och varpa) redovisade lägre landslagsutgifter det året.

Elitsatsningens effekter

År 2009 beviljade regeringen sammanlagt 212 miljoner kronor av överskottet från AB Svenska Spel, att användas till "flerårig samlad förbundsövergripande och behovsprövad elitsatsning inom svensk idrott". Därmed inleddes ett omfattande arbete inom svensk idrott för att stärka, samordna och effektivisera stödet till specialidrottsförbundens landslagsverksamhet.

Vilka effekter har regeringens särskilda elitsatsning fått på svensk idrotts internationella konkurrenskraft? Ett enkelt svar kan inte ges. Att försöka härleda konkreta idrottsliga resultat och prestationer till specifika stödformer eller utvecklingsinsatser är alltid vanskligt. Till detta kommer att nuvarande elitsatsning endast pågått i några få år. Det är således knappast möjligt att i dagsläget bedöma elitsatsningens reella effekter för svenska medaljskördar vid internationella idrottstävlingar. Diskussionen måste i stället avgränsas till satsningens mer principiella betydelse för det svenska elitidrottssystemet. I rapporten pekas på tre övergripande effekter.

För det första har elitsatsningen *synliggjort och ökat kunskapen om svensk elitidrotts utformning och existensvillkor*. Redan tillkomsten av satsningen var i sig en viktigt politiskt erkännande från regeringens sida av elitidrottens betydelse i svensk idrott. Till detta kommer att satsningen medfört helt nya rutiner inom RF för att följa upp och kartlägga specialidrottsförbundens elitverksamhet och landslagsaktiviteter. Därmed har bidraget även utmynnat i ny kunskap om svensk elitidrotts förutsättningar och existensvillkor.

För det andra har satsningen inneburit ett betydande resurstillskott till svensk elitidrott på internationell nivå. Ett helt nytt landslagsstöd till specialidrottsförbunden har inrättats. Därtill har ett riktat elitstöd skapats som inkluderar samtliga specialidrottsförbund inom RF och inte en-

bart olympiska idrotter. Det kan givetvis råda delade meningar i svensk idrott om satsningens omfattning och inriktning. Säkerligen finns det många landslagstrupper och förbund som önskat att medlen varit större eller att de hade fördelats på annat sätt. Men det förtar inte det faktum att det nya elitbidraget gett många specialidrottsförbund reellt ökade möjligheter att utveckla och förstärka sin landslagsverksamhet.

För det tredje – och kanske viktigast av allt – har elitsatsningen även lett till en förbättrad samordning av det samlade stödet till svensk elitidrott. På det området var regeringens avsikt tydlig: i beviljandet av en gemensam elitsatsning låg en förväntan om att senare års motsättningar mellan framför allt RF och SOK skulle biläggas samt att stödorganisationernas parallella system för talang- och elitstöd skulle koordineras och effektiviseras. Så har även skett. Därmed går det att se satsningen som en viktig vändpunkt i svensk idrottspolitik där RF och SOK tvingades till förhandlingsbordet efter årtal av motsättningar och låsta positioner.

Vad är syftet med stödet?

Att regeringen sedan år 2009 har kompletterat sin förordning om statsbidrag till idrottsverksamhet med ett elitidrottsmål är ett viktigt offentligt erkännande av elitidrottens betydelse inom ramen för statens samlade idrottsstöd. Men målet är vagt formulerat. I förordningen preciserar varken motiven till den statliga elitidrottspolitiken eller nivån på statens åtagande. Den försiktiga hållningen kan delvis förstås som en strategi för att värna om idrottsrörelsens självständighet. Men det skapar samtidigt problem. För idrottsrörelsen kan frånvaron av en statlig viljeinriktning i elitidrottsfrågor leda till osäkerhet i fördelningsfrågor och ge upphov till interna motsättningar. Det blir också svårt att i efterhand följa upp elitidrottens effekter om syften med och motiv till statsbidraget saknas. Mot den bakgrunden handlar ett kapitel i rapporten om en mer principiell diskussion om tänkbara perspektiv på statens roll och ansvar i svensk elitidrottspolitik. Det kan framstå som både självklart och oproblemiskt att syftet med ett statligt elitidrottsstöd är att främja goda idrotts-

liga prestationer i internationella tävlingar. Är inte det primära målet – kort sagt – att öka antalet svenska medaljer? Vid närmare eftertanke framkommer emellertid att ett sådant statligt mål ger upphov till både problem och dilemman.

Ett första problem är att ett resultatorienterat synsätt tenderar att betrakta elitidrott som ett instrument för andra statliga målsättningar, såsom att stärka Sverige bilden i omvärlden, främja turism och intern sammanhållning. Det leder dessutom ovillkorligen till ställningstaganden i en rad komplicerade prioriteringsfrågor. Om statens mål är att öka antalet medaljer – innebär det även att alla medaljer är lika mycket värda? Kanske finns det vissa idrotter eller mästerskap som är mer betydelsefulla än andra? Och hur ska målet nås? Ska det offentliga stödet spridas brett till många talanger och elitaktiva eller i stället koncentreras till ett fåtal? Och vem ska fatta beslut i dessa frågor? Det är svåra och delvis kontroversiella avvägningsfrågor som för närvarande hantteras inom idrottsrörelsen, men som tenderar att utvecklas till offentliga angelägenheter när statens elitidrottsmål blir liktydigt med medaljer och prestationer. Därmed uttalas även att en resultatorienterad elitidrottspolitik tenderar att öka statens styrning. Detta bekräftas av internationell forskning som visat att det efter större statliga elitidrotts-satsningar ofta följer krav på ökat statligt inflytande och ökad statlig kontroll i frågor som rör elitidrottens utformning.

Mot den bakgrunden går det att skissera ett alternativt idrottspolitiskt synsätt med inspiration från kulturpolitiken. Utgångspunkten är att elitidrott i likhet med konst, musik och litteratur har ett egenvärde som självständig kulturyttring i moderna samhällen. Detta egenvärde motiverar i sin tur att staten utifrån pluralistiska grunder underlättar för idrottsrörelsen att bedriva både bredd- och elitidrottsliga aktiviteter. Målet med en sådan politik är emellertid snarare att främja idrottslig mångfald än att maximera antalet mästerskapsmedaljer. Utifrån sådana utgångspunkter befrias staten följaktligen från de många och svårlösta prioriteringsfrågor som följer av en mer resultatorienterad elitidrottspolitik. Vidare kan den statliga styrningen begränsas. Statens roll på idrottens område blir att skapa goda ramar och förutsättningar för både bredd- och elitidrottsliga aktiviteter – men det blir

idrottens egen sak att fylla ramarna med ett innehåll.

Utblick mot framtiden

Enligt de brittiska idrottsforskarna Barrie Houlihan och Mick Green ska den tilltagande elitidrottsliga kapprustningen inom den internationella tävlingsidrotten ses som ett resultat av tre övergripande och samverkande samhällsprocesser. Den första processen är *globalisering*, det vill säga en generell utveckling mot ett ökat omvärldsberoende och en förskjutning av makt och inflytande från nationell nivå till över- och mellanstatliga organ. För idrottens del handlar det således om svårigheten för enskilda länder att upprätthålla sina egna idrottstraditioner, regelsystem och synsätt i en idrottslig värld som blir alltmer transnationell och global.

Den andra processen är *kommersiellisering*. Under senare decennier har den internationella elitidrottens ekonomi ökat kraftigt. För föreningar och förbund har reklam- och sponsringsavtal, försäljning av tv-rättigheter och publikintäkter blivit allt viktigare inkomstkällor. Samtidigt har många tävlingsevenemang, klubbar och elitidrottare utvecklats till viktiga och kommersiella starka produkter och varumärken. Till detta kommer en omfattande sportindustri med märkeskläder, skor och idrottstillbehör samt ett ökat intresse hos offentliga organ att utnyttja elitidrott som

medel för att främja turism, skapa arbetstillfällen med mera

Den tredje processen handlar om *ökad statlig involvering*. Starkt bidragande till dagens elitidrottsliga kapprustning är att så många nationer valt att kraftigt öka sitt offentliga stöd till elitidrott och talangutveckling. För idrottens sammanslutningar är denna utveckling på gott och ont. Å ena sidan är det ökade statliga intresset ett erkännande av elitidrottens samhälleliga roll och existensberättigande. Dessutom har det medfört ett väsentligt resurstillskott. Å andra sidan har stödet ofta följts av ökade krav på statligt inflytande och kontroll av elitverksamhetens utformning. Det har dessutom höjt de statliga förväntningarna på idrottsliga resultat och prestationer.

Samtliga dessa samhällsprocesser går givetvis att återfinna även i svensk idrott, i större eller mindre utsträckning. Men samtidigt visar en internationell jämförelse att den traditionella svenska idrottsmodellen fortfarande står stark. Därmed aktualiseras frågan om vilken väg som svensk idrott kommer att ta framöver. En tänkbar utveckling är att idrottsrörelsen successivt sluter upp i den globala elitidrottsliga kapprustningen – med de konsekvenser det kan medföra i form av ökad centralism och statlig involvering. Mot detta står möjligheten att den traditionella svenska idrottsmodellen även framöver behåller en dominerande ställning.

CIF följer upp

Statens stöd till idrotten

Fördjupade analyser av svensk idrott
Statistik om barn- och elitidrott, jämställdhet, folkhälsa m.m.

Läs mer i årets rapporter om **elitidrott** och om **etnisk mångfald**
på www.centrumforidrottsforskning.se